

UNIČEVANJE DOMAČIJ — ENO IZMED OKUPATORJEVIH NASILIJ

Kmalu po zasedbi Jugoslavije, dne 12. aprila 1941, je Hitler izdal navodila o razdelitvi ozemlja. V Sloveniji je Štajersko in Gorenjsko obdržal zase, Madžarski je dodelil Prekmurje, Italiji pa Ljubljano z Notranjsko in Dolenjsko.

Hitler je na Gorenjskem in Štajerskem ustanovil dve civilni upravi, in to za Gorenjsko in za Spodnjo Štajersko. Šefoma uprav je ukazal, da morata deželi čimprej pripraviti za priključitev k Tretjemu rajhu. Dal jima je neomejena pooblastila in pričela sta načrtno izvajati najrazličnejše ukrepe, ki jih je odobril Hitler za ponemčenje slovenskega življa. Sledil je izgon slovenske buržoazije in inteligence, ki naj bi bila po mnenju Hitlerja vir nacionalne zavesti. Nato je bilo na vrsti množično izseljevanje prebivalcev, ki so jih pred tem rasno preiskali in kategorizirali. Podvzeti pa so bili še drugi ukrepi za ponemčenje.

Ljudstvo, zlasti siromašni kmečki in delavski sloji, ki je sprva bilo navdušeno nad Hitlerjem, saj je v njem videlo socialnega odrešenika, je bilo dokaj razočarano in je začelo Hitlerju obračati hrbet.

Pod vodstvom KP so tudi na Gorenjskem začele nastajati prve oborožene skupine in enote NOV, ki so pričele z vojaškimi akcijami. Okupator je na te akcije odgovoril z nasiljem. Da bi zatrl ali vsaj zaustavil nagel razvoj NOG, je začel podvzemati različne represalije proti civilnemu prebivalstvu in partizanski vojski (množične aretacije, zasliševanja z uporabo najstrahotnejših načinov mučenja, pošiljanje v taborišča, ubijanje ujetih borcev, streljanje talcev, požiganje in ropanje domačij, zaplembe premoženja in podobno). Vsi ti ukrepi pa so še povečali odpor proti okupatorju in pomnožili vrste naših borcev.

Pri izvajanju nasilja je bil okupator neusmiljen in nepopustljiv. Pri tem ni izbiral ne metod ne sredstev. Njegov sadizem ni poznal meja. Pri tem pa so mu pomagali številni domači izdajalci (sodelavci gestapa in policije ter kasneje domobranci), ki so bili nemalokrat celo bolj okrutni od gospodarjev.

V tem sestavku imam namen prikazati le enega izmed številnih okupatorjevih ukrepov proti NOG na ozemlju današnje loške občine v obdobju 1941 do 1945, in sicer uničevanje domačij in drugih objektov.

Raziskava te teme mi je bila zaupana v okviru realizacije programa zgodovinskega pisja, ki ga je sprejel Svet za zgodovino delavskega gibanja in NOB pri SO Škofja Loka. Raziskavo sem opravil tako, da sem podatke iz številnih pregledanih pisnih virov (arhivi, literatura) vnašal v za to pripravljen obrazec z dvanajstimi vprašanji. Obrazci s temi podatki so bili preko Občinskega odbora ZZB NOV Šk. Loka (le-ta je opravil v zvezi s to raziskavo tudi vsa administrativno-tehnična opravila) poslani

v preverbo in dopolnitev krajevnim organizacijam ZZB NOV. Večina je k tej nalogi pristopila resno in odgovorno, le posamezne organizacije so jo opravile dokaj površno. Zato je verodostojnost nekaterih podatkov vprašljiva.

Raziskava je pokazala, da je bilo uničenih skupno 264 objektov, od tega stanovanjskih 93. V tem številu pa niso zajeti objekti, ki jih je okupator uničil januarja 1942 v Dražgošah, ob koncu maja in v začetku junija 1942 v t.i. varnostnem pasu ob meji z Italijo in v novembru na Križni gori, kar je prikazano posebej.

Iz tabele je natančneje razvidno leto uničenja in vrsta objekta za predhodno navedenih 264 objektov.

Leto	Vrsta uničenih objektov																				
	hiša	bajta	župnišče	mežnarija	OŠ	lovska koča	delavnica	mlin	žaga	garaža	čebelnjak	baraka	sklad. lesa	hlev	kozolec	skedenj	kašča	svinjak	senik	drvarnica	skupaj
1941	3	1												4	2						10
1942	7	1												8	2				1	1	20
1943	25	1	1					1				1		23	10				2		64
1944	16	3		1	1		1	2	3		2		1	12	7	1	1	1		2	54
1945	42	2				1	1	7	3	1		2	3	38	14	1		1			116
skupaj	93	8	1	1	1	1	2	10	6	1	2	3	4	85	35	2	1	2	3	3	264

Divjanje in nasilje Nemcev v Dražgošah januarja 1942 je podrobno opisano v knjigi Ivana Jana: »Dražgoška bitka« Ljubljana 1971 in v Loških razgledih št. 24/1977, str. 215—241. Požgali in zaminirali ter izravnali z zemljo so vseh 78 domačij, cerkev, župnišče, mežnarijo, osnovno šolo, prosvetni in sokolski dom. Ustrelili 38 domačinov, in to 37 moških in 1 žensko (med njimi 3 otroke izpod 14 let in štiri mladoletnike od 14 do 18 let). Poleg teh žrtev pa so 3 domačine ustrelili še na begu (2 moška in 1 žensko). Nemci so 86 Dražgošanov odpeljali v Šentvid pri Ljubljani in jih čez šest tednov izpustili, 80 pa so jih zaprli v Lajšah in jih čez tri dni odgnali v Selca, kjer so jih izpustili.

Zaradi varnosti v mejnem pasu z Italijo, ki je segal do 200 m v globino nekateri navajajo 80 m), so Nemci ukazali porušiti vse objekte v tem pasu. Rušenje je bilo izvedeno proti koncu meseca maja in v začetku junija 1942 (KO ZZB NOV Leskova je poslala podatke, da so bila ta rušenja na njenem območju opravljena v drugi polovici leta 1941, kar gotovo ne drži, saj so bila povsod opravljena istočasno). Rušiti so morali lastniki sami, ki so delo opravili ročno zaradi ohranitve gradbenega materiala. Če so se rušenju izogibali, so Nemci prisilili domačine, da so objekte porušili ali požgali.

Ukaz o rušenju je prizadel skupno 36 lastnikov, katerim je bilo porušenih skupaj 76 različnih objektov, in to:

a) stanovanjske hiše	28
b) bajte	3
c) kozolci	15
d) hlevi	22
e) svinjaki	1
f) kašče	1
g) drvarnice	1
h) žage	2
i) mlini	2
j) kovačije	1
S k u p a j :	76

Pretežni del stanovalcev iz porušenih stanovanjskih objektov v mejnem pasu so Nemci nasilno preselili na prazne domačije, iz katerih so ljudi že zdavnaj prej izselili (nekateri so bile zelo oddaljene), dočim so si preostali zatočišče poiskali sami pri sorodnikih, sosedih ali znancih.

Dne 21. in 22. novembra 1944 so Nemci, ki so jim za vodnike bili loški domobranci, požgali na Križni gori 8 od skupno 16 domačij, kolikor jih je takrat štela vas.

Sovražnik je največ objektov uničil s požigi, posamezne pa tudi z miniranjem, obstreljevanjem s težkim orožjem od daleč ali na drug način. Pretežno je to vrsto nasilja izvajal v ofenzivah, najbolj množično v zadnji ofenzivi v mesecu marcu in aprilu 1945. V tej ofenzivi je v Poljanski dolini v predelu od Volake do Podvrha pri Javorjah požgal vse mline, ker je pri dveh ujetih članih gospodarske komisije (oba so Nemci nato ubili) odkril seznam mlinov, ki so mleli žito za potrebe NOV (navedene so bile tudi zmlete količine). Množičnim požigom je sledilo pobijanje nedolžnih ljudi, ki so jih še žive ali mrtve metali v ogenj gorečih zgradb, ter ropanje domačij. Divjanje Nemcev in kvizlingov (le-ti so bili precej številni) v tej ofenzivi je nepopisno. Razlogi za uničenje objektov so bili zelo različni. Vsi pa so imeli skupen cilj — uničiti ali vsaj zavreti nagel razvoj NOG. Okupator se je dobro zavedal, da imajo partizanske enote in terenci vsestransko podporo pri kmečkem prebivalstvu, ki jih je podpiralo s hrano in jim dajalo zatočišče ter jih obveščalo o gibanju

Ostanki požgane domačije,
last Franca Hafnerja, p. d.
Molčka iz Trnja št. 17, ki so
jo požgali Nemci in domo-
branci 17. aprila 1944

in moči sovražnika. Prepričan je bil, da bo s požigi kmečkih domačij in z izseljevanjem tega življa oslabil moč NOG, kar pa mu seveda nikoli ni uspelo. Znašal se je predvsem nad domačijami, za katere je prek svojih zaupnikov (kasneje od domobrancev) zvedel, da njihovi lastniki podpirajo NOV ali so v partizanih (samí ali člani njihovih družin). Pogosto je ukrepe izvajal zgolj iz maščevanja zaradi neuspehov oziroma izgub, ki jih je utrpel v spopadih s partizani.

Prvi objekt pri nas je bil uničen dne 31. oktobra 1941, ko so Nemci zažgali gospodarsko poslopje pri »Kopaču« na Ožboltu, v katerem so se zadrževali borci Rašiške čete. Zadnje objekte pa so Nemci in domobranci uničili 12. aprila 1945 v vasi Robidnica, kar bom podrobneje opisal kasneje.

V nadaljevanju bom uničene objekte prikazal po datumih uničenja, navedel njihove lastnike in lokacijo (ponekje manjkajo hišne številke ali pa so navedene sedanje, če je bil objekt obnovljen, pravilno pa bi morale biti navedene hišne številke, ki so jih imeli objekti ob uničenju), datum uničenja, razloge za uničenje, kdo je objekt uničil, ter ukrepe, ki jih je okupator podvzel ob uničenju (ubijanje, ropanje, aretacije, itd.).

Leto 1941

1. Dne 31. 10. 1941 so Nemci zaradi izdaje napadli borce Rašiške čete, ki so se zadrževali na »Kopačevi« domačiji na Ožboltu in zažgali gospodarsko poslopje (ta dogodek je podrobno opisan v Loških razgledih št. 31/1984).

2. Dne 13. 12. 1941 so Nemci požgali domačijo (hišo, bajto, hlev in kozolec) Tomaža Šubica, p. d. Narigarja, Bukov vrh, št. 21. Dne 10. 12. 1941 je sin Janez, skrit na podstrešju, skozi špranjo v opažu, streljal z mavzerico, ki jo je imel skrito na podstrešju, na enega izmed dveh nemških finančnih stražnikov, ki sta pred hišo zasliševala in tepla njegovega očeta, in ga težje ranila. Narigarjevi družini je uspelo umakniti se pred sovražnikovim maščevanjem. Nemci so domačijo predhodno izropali.

3. Med poljansko vstajo oziroma v bojih Cankarjevega bataljona s številno in nadmočno nemško soldatesko so bili uničeni naslednji objekti:

a) Dne 27. 12. 1941 so Nemci po umiku Cankarjevega bataljona s položajev na Pasji ravni zažgali domačijo Ignaca Plestenjaka, p. d. Pri pasjem kralju, Bukov vrh št. 23. Družina je še pravočasno pobegnila k sosеду. Tedaj so Nemci ranili gospodarja v nogo. Domačijo so sestavljali hiša, hlev in kozolec.

b) Dne 30. 12. 1941 so Nemci požgali domačijo Janeza Demšarja, p. d. Jakobca, Valterski vrh št. 1, ki je med temi boji nudila podporo borcem Cankarjevega bataljona. Dne 29. 12. 1941 so Nemci pred hišo ustrelili gospodarja in njegovega hlapca Janeza Šubica iz Poljan, ki sta naslednji dan ob požigu zgorela na mrtvaškem odru v hiši. Gospodinja Frančiška se je pravočasno skrila pri sosеду Koširju v greznico, dočim je hčerko Francko pred tem oddala v varstvo k dobrim ljudem. Domačija je obsegala hišo in hlev.

Leto 1942

1. Nemci so dne 9. januarja 1942 z velikimi silami in težkim orožjem z vseh strani napadli Cankarjev bataljon, ki se je že nekaj dni zadrževal v Dražgošah. Že med boji, ki so trajali do 11. januarja, se je vnelo nekaj poslopij

od granat iz nemških topov. Po umiku partizanov pa so Nemci požgali vas in nato še zaminirali ostanke ter vas izravnali z zemljo. (Podrobnejši opis glej v uvodu tega članka.)

2. Dne 21. 1. 1942 so Nemci zažgali domačijo Pavleta Kalana, p. d. Pri Muhu, Vinharje (domačijo so sestavljali hiša, hlev, kozolec in drvarnica). Na tej domačiji se je zadrževalo 17 borcev Cankarjevega bataljona, ki so se sem zatekli po dražgoški bitki. Nemci so jih zaradi izdaje obkolili in napadli. Padlo je 6 borcev, ki so jih zmetali v gorečo drvarnico, dočim so se ostali rešili oziroma so enega ujeli v hiši in ga odpeljali s seboj. Domačijo so izropali, domače pa odpeljali v Nemčijo.

3. Dne 22. 1. 1942 so Nemci požgali domačijo (hišo, hlev in kozolec) Albina Oblaka, p. d. Boštjanca iz Kremenka. Na domu so odkrili sina Albina, partizana od leta 1941, ki se je po dražgoški bitki zatekel domov. Ustrelili so ga pred hišo in še na pol živega vrgli v ogenj. Domačijo so izropali, gospodinjo Elizabeto in njeno hčerko Ivano pa odpeljali v nemško taborišče.

4. Dne 8. 2. 1942 (ali 9. 2. 1942) so požgali domačijo (hišo in hlev) Franca Oblaka iz Stirpnika. V hiši sta se ob prihodu Nemcev zadrževala prvoborca Jaka Bernard (po vojni razglašen za narodnega heroja) in Anton Demšar. V spopadu je Demšar padel, Bernard pa je bil ranjen in se je sam ustrelil, da ne bi prišel Nemcem živ v roke. Domačijo so izropali, domače pa odgnali.

5. Dne 11. 3. 1942 so Nemci požgali domačijo »Pri Jamniku« pri Sv. Barbari, katere lastnik je bil takrat lesni trgovec Franc Hainrihar s Trate. Domačijo sta sestavljala hiša in hlev. V najemu jo je imel Janez Bradeško, ki se je po požigu priključil partizanom Loške čete. Nemci so zaradi izdaje obkolili in napadli borce Loške čete, ki so se zadrževali na domačiji. Padlo je sedem borcev.

6. Dne 11. 3. 1942 so Nemci zažgali senik, last Lenarta Čemažarja od Sv. Lenarta (sedaj Lenart nad Lušo), ker so bili obveščeni, da se v njem večkrat zadržujejo partizani Selške čete. Po dražgoški bitki se je v seniku nekaj časa zadrževala skupina borcev Cankarjevega bataljona. Senik je stal pod Mladim vrhom.

7. Rušenje domačij v mejnem pasu z Italijo ob koncu meseca maja in v začetku junija 1942 je opisano že v uvodu tega članka.

8. Julija 1942 so Nemci požgali hišo in gospodarsko poslopje Janeza Prevodnika, p. d. Plešavnika iz Sopotnice št. 9. V bližini domačije je bilo partizansko taborišče in je prišlo do spopada med Nemci in partizani. Požgali so iz maščevanja.

9. Dne 22. 7. 1942 so Nemci požgali hišo in gospodarsko poslopje Franca Filipiča, p. d. Borovnjaka iz Žirovskega vrha Sv. Antona št. 3 (sedaj Žirovski Vrh nad Gorenjo vasjo). Nemci so zasledovali in napadli Jankov bataljon iz II. grupe odredov, ki se je zadrževal na tem območju. V bližini hiše so Nemci našli mrtvega partizana, ki se je ranjen sam ustrelil. Pri njem so našli kos kruha, za katerega so trdili, da ga je dobil pri »Borovnjakovih«, kar je bil razlog za požig domačije. Gospodarja so ustrelili in ga vrgli v ogenj, ostalo družino pa odgnali v Nemčijo.

10. Isti dan kot pri »Borovnjaku« so požgali pri Pavletu Peternelju, p. d. Zalešanu, Žirovski vrh Sv. Antona št. 5 (sedaj Žirovski Vrh nad Gorenjo vasjo), in to hišo z gospodarskim poslopjem. V bližini domačije so Nemci od-

krili ranjenega partizana iz Jankovega bataljona, ki si je pred njimi vzel življenje. Družino so izselili v Nemčijo.

11. Dne 22. 11. 1942 so Nemci požgali bajto pri Sv. Barbari, last Antona Bernika od Sv. Barbare, p. d. Kozjeka, ki je bila nenaseljena. Nemci so zaradi izdaje čakali v bajti na kurirje, ki so tu imeli javko. Na zvezo sta prišla ob svitu Marjan Borštnar-Tarzan, ki so ga skozi okno pokosili z rafalom v bližini bajte, in Janez Malovrh, ki mu je uspelo pobegniti.

(se nadaljuje)